

Сучасний стан та шляхи активізації розвитку підприємств малого бізнесу тернопільської області / Галина Машлій, Олена Сороківська, Ольга Мосій // Галицький економічний вісник — Тернопіль : ТНТУ, 2014. — Том 44. — № 1. — С. 93-101. — (Загальні проблеми економіки та суб'єктів господарювання).

УДК 334.012.64 (477)

Галина МАШЛІЙ, Олена СОРОКІВСЬКА, Ольга МОСІЙ

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ШЛЯХИ АКТИВІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО БІЗНЕСУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Резюме. Підприємства малого бізнесу здатні суттєво впливати на формування економічного потенціалу як держави в цілому, так і окремих регіонів. Це робить необхідним з'ясування існуючого стану та основних тенденцій діяльності з метою виявлення напрямів активізації розвитку малого підприємництва. Результат аналізу процесу становлення малого бізнесу на сучасному етапі в Тернопільській області засвідчив, що поки що він не відіграє провідної ролі у розвитку економіки досліджуваного регіону. 2012 рік відзначався негативними тенденціями щодо ролі та стану розвитку малих підприємств. З метою активізації розвитку малого підприємництва на регіональному та місцевому рівнях доцільно вдосконалити механізм його кредитування, не допускати проявів корупції в органах державної влади та управління, покращити організаційне та інформаційне забезпечення реалізації проектів малого бізнесу.

Ключові слова: малі підприємства, мікропідприємства, кількість зайнятих працівників малого бізнесу, кількість малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення, обсяги реалізованої продукції (товарів, послуг) малими підприємствами, активність районів області у сфері малого підприємництва.

Galina MASHLIY, Olena SOROKIVSKA, Olga MOSIY

MODERN STATE AND WAYS OF INTENSIFYING THE DEVELOPMENT OF SMALL BUSINESS ENTERPRISES IN TERNOPIL REGION

Summary. Small business enterprises are able to influence considerably on formation of economic potential of both a state as a whole and certain regions in particular. Thus, there is a necessity for studying the current state and principal tendencies of their activity in order to find out how to intensify small enterprise development. The analysis of modern tendencies of the small business development process in Ternopil region testified that at present it does not play a considerable role in economic development of the given region. It is proved that 2012 was marked to show negative tendencies regarding the role and state of small enterprises development. Thus, comparatively to the previous year this one was characterized by decrease as to the share of small enterprises registered as well as the number of employees of such enterprises among the total amount of working population of Ternopil region. The percentage of small business subjects in the total amount of products sold in Ternopil region was relatively insignificant, and during 2010–2012 years it demonstrated a stable decreasing tendency. At the end of 2012 the number of small enterprises per 10 thousand people of current population was 42 units that is a rather low figure comparatively to the world level. The analysis of small business enterprises' activity in Ternopil region also requires ranging some districts using the business activity criterion. Thus, three types of regions have been singled out in the area using the statistical grouping methods by criteria of small enterprises' production share in the total amount of products (work, services) sold in the region: those of low activity, of medium activity and of high activity. To intensify small business development on both regional and local levels the following things are to be done: its credit mechanism should be improved, the regional databases of prosperous investment proposals in small business area should be created, corruption in state authority institutions must be excluded, both organizational and informational facilities of small business projects implementation should be developed and some other necessary actions should be taken.

Key words: small enterprises, microenterprises, number of working people of small business, number of small enterprises per 10 thousand people of current population, amount of products (goods, services) sold by small enterprises, activity of the region's districts in the sphere of small business entrepreneurship.

Постановка проблеми. Необхідною складовою нарощування економічного потенціалу будь-якої країни в сучасних умовах ринкового господарювання є забезпечення успішного функціонування малого підприємництва. Воно є провідним сектором економіки, який визначає темпи економічного зростання, структуру і якість валового національного продукту. Малий бізнес створює сприятливі можливості для розвитку підприємницької ініціативи, реалізації творчих засад діяльності, свободи ринкового вибору. Мале підприємництво відзначається порівняно невисоким рівнем потреб в інвестиційних ресурсах, проте воно за сприятливих умов здатне забезпечити віддачу від вкладеного капіталу у максимально стислі терміни, забезпечити швидку оборотність грошових ресурсів та високу ефективність діяльності. Його функціонування забезпечує формування конкурентного середовища, стимулює до зростання якості товарів та послуг, що пропонуються на ринку, сприяє оптимізації ціноутворення.

Отже, саме мале підприємництво має безпосередній вплив на становлення та соціально-економічний розвиток як держави, так і окремих областей, зокрема Тернопільської, у тому числі сприяючи вирішенню проблем зайнятості населення та підвищення його життєвого рівня. Враховуючи це, сфера малого бізнесу повинна бути об'єктом постійної

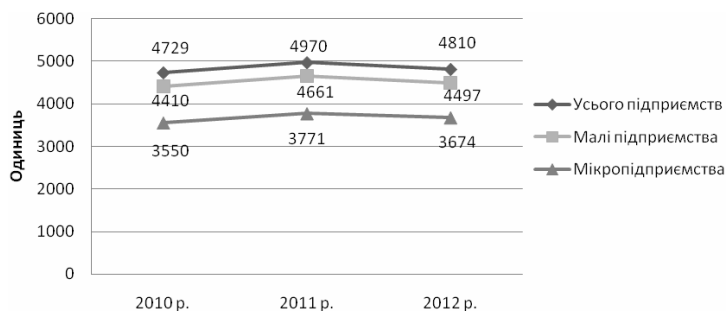
уваги як центральних, так і місцевих органів державної влади, а також проведення ними виваженої та всебічно обґрунтованої економічної політики.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання функціонування малого бізнесу в Україні та напрями його вдосконалення розглядалися у працях таких вчених, як Пиріг Д.З. [1], Чернява А.Л., Кобзар Т.В. [2], Стасишен М., Шакалов С. [3], Білик М.Д., Білик Т.О.[4], Жук В.І., Баталов О.А. [5] та інших. У публікаціях вищезгаданих дослідників були висвітлені проблеми та перспективи розвитку малого підприємництва в Україні, досвід розвитку управління інноваційною діяльністю малих підприємств у зарубіжних країнах, фінансові результати діяльності малих підприємств та інші.

Незважаючи на те, що проблеми розвитку малих підприємств розглядали багато науковців, невирішеними залишаються питання дослідження сучасних процесів розвитку малого бізнесу на території Тернопільської області, які раніше не знайшли свого місця у наукових публікаціях попередніх авторів. Слід врахувати, що успішне здійснення діяльності малих підприємств можливе лише при забезпеченні сприятливих передумов їх господарювання в окремих регіонах.

Метою даної статті є виявлення сучасних тенденцій процесу становлення малого бізнесу Тернопільщини, а також пошук шляхів активізації його розвитку.

Виклад основного матеріалу. Станом на 1.01.2013 року на території Тернопільської області діяло 4497 одиниць малих підприємств [6], що на 87 одиниць, або на 2,0%, більше, ніж у 2010 році. Як бачимо з даних рис. 1, у динаміці загальної кількості підприємств та підприємств малого бізнесу в досліджуваному регіоні протягом 2010–2012 років спостерігалися схожі тенденції.

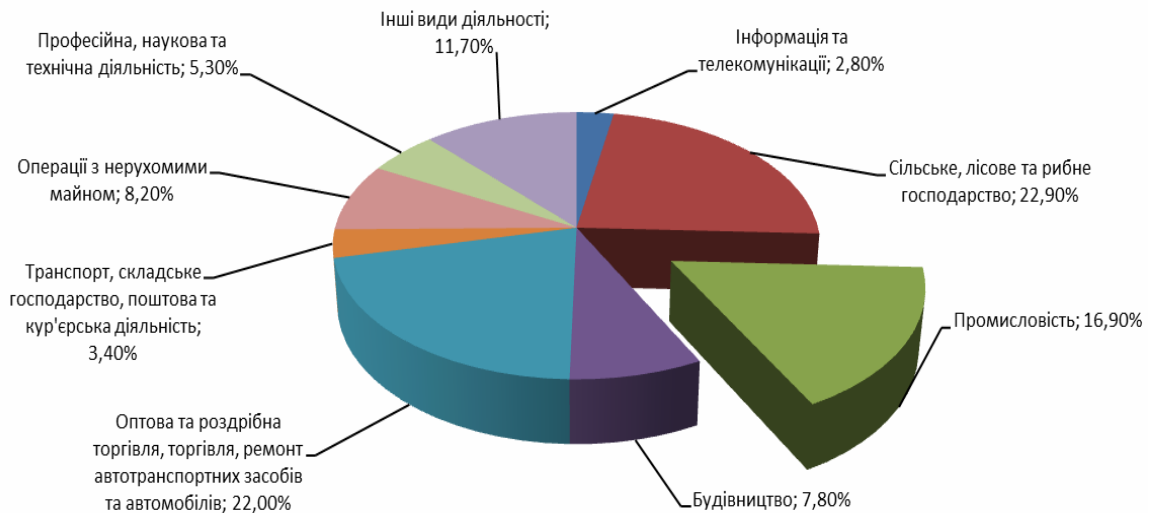

Рисунок 1. Динаміка загальної кількості підприємств та підприємств малого бізнесу в Тернопільській області [6]

Figure1. The dynamics of the total number of small business enterprises in Ternopil region [6]

Якщо у 2011 році відбувалося зростання чисельності всіх зареєстрованих підприємств у Тернопільській області (на 5,1%) та малих підприємств (на 5,7%), то для 2012 року був характерний їх спад порівняно з рівнем попереднього року (відповідно на 3,2% та 3,5%). Отже, динаміка чисельності малих підприємств загалом відображає стан підприємництва в Тернопільській області. Частка малих підприємств у загальній їх кількості при цьому становила у 2012 році 93,5%, що на 0,2% більше, ніж у 2010 році, та на 0,3% менше від рівня даного показника в 2011 році.

Дані щодо структури малих підприємств Тернопільської області за видами їх економічної діяльності у 2012 році, опрацьовані на основі [6], наведені на рис.2.

Рисунок 2. Структура підприємств малого бізнесу Тернопільської області за видами їх економічної діяльності у 2012 році

Figure 2. The structure of small business enterprises in Ternopil region by types of their economic activity in 2012

Як бачимо з рис.2, у 2012 році серед загальної кількості малих підприємств найбільша частка припадала на суб'єкти малого бізнесу сільського, лісового та рибного господарства – 22,9%. Значну частку також становили підприємства гуртової та роздрібно торгівлі, ремонту автотранспортних засобів та автомобілів – 21,0%. У промисловості частка малих підприємств складала 16,9%, що є порівняно невисокою.

Для порівняння проаналізуємо досвід розвитку суб'єктів малого бізнесу в розвинених країнах світу. У США більш як 98% промислових підприємств є малими. У цій країні малий бізнес справляє суттєвий вплив на розвиток економіки: на нього припадає 50–53% ВВП, він забезпечує щорічний приріст до 65% робочих місць [1, с.165].

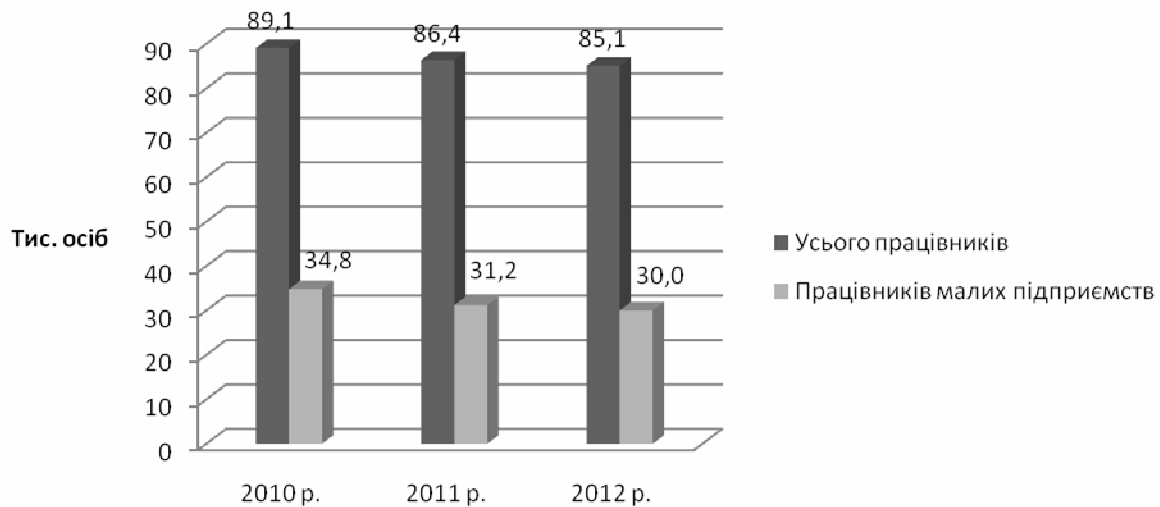
У Великій Британії на малий бізнес припадає 96% від загальної кількості приватних підприємств, ним виробляється близько 65% ВВП. У Німеччині важливим елементом ринкового господарства теж виступають малі підприємства. Більш як 99% підприємств даної країни є малими компаніями, які забезпечують до 50% ВВП та здійснюють близько 40% всіх капіталовкладень [1, с.165]. У Японії на малі підприємства припадає 99,6% всіх підприємств, що дають майже 55% реалізованої продукції [8].

Як бачимо, вітчизняний малий бізнес ще не відіграє провідної ролі у розвитку економіки Тернопільського регіону, як і нашої держави в цілому. Негативні тенденції щодо ролі та стану розвитку малих підприємств Тернопільщини підтверджуються і динамікою зміни зайнятих у них осіб (рис.3).

2011 року середньорічна кількість зайнятих працівників малих підприємств зменшилась порівняно з 2010 роком на 3,6 тис. осіб або 10,3%, а в 2012 році порівняно з попереднім роком – на 1,2 тис. осіб або 3,8%. При цьому частка працівників малих підприємств у загальній кількості зайнятого населення Тернопільської області неухильно скорочувалася – від 39,1% у 2010 році до 35,3% – у 2012.

Для порівняння зазначимо, що у США на малий бізнес припадає 52–54% зайнятих у приватному секторі економіки, у Великій Британії він забезпечує роботою майже 60% працездатного населення, у Японії на малих підприємствах працює близько 80% зайнятих у промисловості осіб [1, с.165].

Щодо найманих працівників, які працюють на малих підприємствах Тернопільської області, то у 2012 році їх кількість становила 28,5 тис. осіб. Це менше на 4,8 тис. осіб від рівня 2010 року і на 1,9 тис. грн. – від значення показника 2011 року.

Рисунок 3. Динаміка загальної кількості зайнятих працівників підприємств та працівників малих підприємств у Тернопільській області

Figure 3. The dynamics of the total number of people working at enterprises and workers of small enterprises in Ternopil region

Отже, слід відзначити, що протягом останнього року простежується стійка динаміка зменшення кількості зайнятих та найманих працівників підприємств малого бізнесу. Це пояснюється впливом низки таких факторів:

- труднощів легального ведення бізнесу через значні бюрократичні перепони та високі ставки оподаткування;
- реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності як фізичних осіб з метою зменшення сум соціальних платежів, що нараховуються на заробітну плату найманих працівників;
- зменшення чисельності працюючих у зв'язку зі скороченням кількості працездатного населення внаслідок змін демографічної ситуації.

Динаміка розвитку малого підприємництва Тернопільської області свідчить, що протягом 2010–2012 років поряд зі значним збільшенням обсягів реалізованої продукції (товарів, послуг) всіма підприємствами спостерігалось значне скорочення частки малих підприємств, а у їх складі й мікропідприємств, у загальному обсязі реалізації (табл.1).

Таблиця 1

Динаміка обсягів реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємствами
Тернопільської області

Table 1

The dynamics of the amount of products (goods, services) sold by the enterprises of
Ternopil region

Показники	2010 рік	2011 рік	2012 рік	Темпи зростання, відсотків	
				2011р. до 2010р.	2012р. до 2011р.
1	2	3	4	5	6
Усього підприємствами Тернопільської області, млн. грн.	17267,5	33644,3	48895,3	194,8	138,5
У т.ч.: малими підприємствами, млн. грн.	4362,8	5327,6	5976,8	122,1	112,2
Відсотків до загального обсягу реалізованої продукції	25,3	15,8	12,2	62,5	77,2
З них: мікропідприємствами, млн. грн.	1297,8	1417,0	1613,2	109,2	113,8
Відсотків до загального обсягу реалізованої продукції	7,5	4,2	3,3	56,0	78,6

Наведені у табл.1 дані свідчать, що частка малих підприємств в обсязі реалізованої продукції Тернопільської області при достатньо великій кількості юридичних осіб малого бізнесу була досить незначною і відзначалася стабільною тенденцією до спаду – з 25,3% у 2010 році, до 12,2% – у 2012, тобто більш як у два рази. Стабільний спад був також характерний і для частки мікропідприємств в обсягах реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємствами Тернопільської області – даний показник зменшився з 2010 до 2012 року у 2,3 рази.

Дані факти свідчать про недостатньо високий рівень розвитку малого підприємництва в Тернопільській області, що додатково підтверджується кількістю малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення. На кінець 2012 року значення даного показника склало 42 підприємства на 10 тис. осіб наявного населення, що на 1 одиницю менше, ніж у попередньому році. Враховуючи, що в країнах ЄС показник кількості суб'єктів малого та середнього підприємництва на 10 тис. осіб населення становить в середньому близько 450 одиниць, в Японії – до 500, в США – до 750 підприємств [4, с.67], робимо висновок про необхідність вживання заходів щодо активізації розвитку малого бізнесу в регіоні.

Цікавими є дослідження особливостей розвитку малого підприємництва Тернопільщини за видами діяльності підприємств, оскільки це дозволяє виявити ті галузі, в яких розвиток відбувався інтенсивніше, а також ті з них, що характеризувалися спадом (табл.2).

Таблиця 2

Частка малих підприємств за видами економічної діяльності в загальних обсягах реалізованої продукції у Тернопільській області, відсотків

Table 2

The share of small enterprises by types of their economic activity in the total amount of products sold in Ternopil region, in percentage

Вид діяльності підприємства	2010 рік	2011 рік	2012 рік	Абсолютне відхилення	
				2011 р. від 2010 р.	2012 р. від 2011 р.
1	2	3	4	5	6
Усього малих підприємств	25,3	15,8	12,2	-9,5	-3,6
Сільське, лісове та рибне господарство	26,3	23,9	26,5	-2,4	2,6
Промисловість	11,3	9,8	12,0	-1,5	2,2
Будівництво	14,1	25,3	30,4	11,2	5,1
Гуртова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів та мотоциклів	33,6	12,8	7,4	-20,8	-5,4
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	32,4	50,1	45,8	17,7	-4,3
Тимчасове розміщування й організація харчування	44,1	49,0	59,9	4,9	10,9
Фінансова та страхова діяльність	100,0	100,0	100,0	-	-
Операції з нерухомим майном	56,5	71,0	79,4	14,5	8,4
Професійна, наукова та технічна діяльність	74,1	77,7	81,0	3,6	3,3
Освіта	100,0	100,0	100,0	-	-

Проведений аналіз засвідчив, що частка малих підприємств за видами економічної діяльності в загальних обсягах реалізованої продукції у Тернопільській області стабільно зростала протягом 2010–2012 років у таких видах діяльності:

- будівництво, де темпи зростання досліджуваного показника –2,17 рази;
- тимчасове розміщування й організація харчування (відповідно 1,36 рази);
- операції з нерухомим майном (1,41 рази);
- професійна, наукова та технічна діяльність (1,09 рази).

Стійка тенденція до зменшення значення аналізованого показника протягом останніх трьох років дослідження була характерна для малих підприємств гуртової та роздрібною торгівлі, сфери ремонту автотранспортних засобів та мотоциклів, де його величина скоротилася з 33,4% до 7,4%, а темпи спаду становили 77,9%. Решта видів діяльності підприємств відзначалася коливаннями частки малих підприємств у загальних обсягах реалізованої продукції в Тернопільській області то в бік зростання, то зменшення. Слід також зазначити, що у таких видах діяльності, як фінансова, страхова, а також професійна, наукова та технічна, реалізація продукції та послуг здійснювалася протягом 2010–2012 років виключно малими підприємствами.

Дослідження діяльності підприємств малого бізнесу Тернопільської області вимагає також здійснення виокремлення її районів за критерієм ділової активності, що може бути використаний у якості класифікаційної ознаки. Оскільки необхідні для цього дані Головним управлінням статистики в досліджуваному регіоні у 2011 та 2012 роках не подавалися, скористаємося наявною інформацією за 2010 рік.

Залежно від величини частки продукції окремих районів у загальному обсязі реалізованої продукції у вказаному році на основі використання методів статистичного групування пропонується виділити три види районів:

- низькоактивні у сфері малого підприємництва, для яких частка продукції малих підприємств у загальному обсязі реалізованої продукції (робіт, послуг) складає до 25%;

Загальні проблеми економіки та суб'єктів господарювання

- середньоактивні, що характеризуються значенням вищезгаданої частки від 26% до 50%;

- високоактивні райони, в яких частка продукції малих підприємств у загальному обсязі реалізованої продукції (робіт, послуг) становить понад 50%. Дані проведеного ранжування районів Тернопільської області відображене у табл.3.

Як бачимо з даних табл.3, райони Тернопільської області значно відрізняються між собою за рівнем ділової активності у сфері малого підприємництва. Значну частину з них, а саме Бучацький, Борщівський, Шумський, Чортківський, Підволочиський, Підгаєцький, Гусятинський райони віднесено до групи низькоактивних, на кожен з них припадає порівняно незначна частка продукції малих підприємств у загальному обсязі реалізованої продукції (робіт, послуг) – до 25%. До середньоактивних віднесено такі райони як Бережанський, Тербовлянський, Лановецький, Тернопільський, Кременецький та Зборівський. У них частка продукції малих підприємств у загальному обсязі реалізованої продукції (робіт, послуг) сягала від 32,1% до 37,9%.

Таблиця 3

Розподіл районів Тернопільської області за часткою продукції малих підприємств у загальному обсязі реалізованої продукції у 2010 році*

Table 3

Categorizing Ternopil region's districts and the city of Ternopil by the of small enterprises' products share of the total amount of products sold in year 2010

Вид районів	Назва районів	Частка продукції малих підприємств у загальному обсязі реалізованої продукції (робіт, послуг), %
Низькоактивні у сфері малого підприємництва	Бучацький	12,2
	Борщівський	17,9
	Шумський	21,3
	Чортківський	22,0
	Підволочиський	23,1
	Підгаєцький	23,3
	Гусятинський	23,8
Середньоактивні у сфері малого підприємництва	Бережанський	32,1
	Тербовлянський	32,9
	Лановецький	33,4
	Тернопільський	36,6
	Кременецький	37,5
	Зборівський	37,9
Високоактивні у сфері малого підприємництва	Козівський	53,9
	Заліщицький	58,4
	Збаразький	59,5
	Монастирський	76,6
Всього по області	-	24,1

* Власна розробка авторів на основі [7].

У той же час чотири райони Тернопільської області (Козівський, Заліщицький, Збаразький та Монастириський) визначені як високоактивні, оскільки частка продукції малих підприємств цих районів у загальному обсязі реалізованої продукції (робіт, послуг) сягала вище 50%. У Тернополі підприємствами малого бізнесу було реалізовано 19,5% від загального обсягу реалізованої продукції у 2010 році, що нижче від значення даного показника в середньому по області – 24,1%.

Така порівняно невелика частка пояснюється тим, що в обласному центрі значні обсяги продукції реалізовувалися підприємствами, які не відносяться до малих.

Серед проблем, з якими доводиться зустрічатися підприємствам малого бізнесу, слід віднести високий рівень оподаткування, високий рівень корупції, складність та висока вартість отримання кредитів, недостатність інформаційного забезпечення, брак підприємницьких знань. В Україні відсутні чітко сформульовані напрями (пріоритети) державної підтримки малого підприємництва на регіональному рівні (з урахуванням особливостей кожної області) [5].

До заходів, спрямованих на розвиток малого підприємництва на регіональному та місцевому рівнях, можна віднести такі [2, 5]:

- розроблення механізму часткового відшкодування з місцевих бюджетів відсотків за кредитами, залученими суб'єктами малого підприємництва для реалізації інвестиційних проектів;
- формування регіональних баз даних щодо привабливих інвестиційних пропозицій у сфері малого бізнесу, розповсюдження відповідної інформації серед іноземних інвесторів;
- забезпечення чіткого дотримання вимог законодавства, боротьба з проявами корупції в органах місцевої державної влади та управління;
- розвиток місцевих електронних інформаційних ресурсів, спрямованих на популяризацію та рекламування інноваційних проектів малого підприємництва;
- створення у регіонах баз даних, які будуть акумулювати (та систематизувати) інформацію щодо норм чинного законодавства України, інформаційно-аналітичні матеріали стосовно розвитку підприємництва регіону, цінової ситуації, регуляторної політики, послуг у сфері кредитування суб'єктів малого підприємництва;
- надання допомоги у підготовці бізнес-планів та інвестиційних проектів малих підприємств, які планують здійснювати діяльність в інноваційній сфері;
- вжиття заходів щодо розвитку малого підприємництва у сільській місцевості, в тому числі «зеленого туризму»;
- стимулювання проведення регіональних конкурсів (тендерів) щодо закупівлі товарів та надання послуг малими підприємствами за кошти державних та місцевих бюджетів, забезпечення участі підприємців у виконанні регіональних замовлень та інші.

Висновки. На сучасному етапі дана сфера бізнесу характеризується порівняно низьким рівнем розвитку та нерівномірністю ділової активності по окремих районах. З метою активізації розвитку малого підприємництва на регіональному та місцевому рівнях доцільно вдосконалити механізм його кредитування, здійснити формування регіональних баз даних щодо привабливих інвестиційних пропозицій у сфері малого бізнесу, не допускати проявів корупції в органах державної влади та управління, покращити організаційне та інформаційне забезпечення реалізації проектів малого бізнесу та здійснити інші необхідні заходи.

Conclusions. The conducted research of the activity of small enterprises in Ternopil region has testified that at present this business area is characterized by a relatively low level of development and disparity in economic activity of different regions. To intensify small business development on both regional and local levels the following things are to be done: its credit mechanism should be improved, the regional databases of prosperous investment proposals in small business area should be created, corruption in state authority institutions must be excluded, both organizational and informational facilities of small business projects implementation should be developed and some other necessary actions should be taken.

Використана література

1. Пиріг, Д.З. Досвід розвитку управління інноваційною діяльністю малих підприємств у зарубіжних країнах [Текст] / Д.З. Пиріг // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – №3. – С.163–170.
2. Чернявая, А.Л. Проблемы и перспективы развития малого предпринимательства в Украине [Текст] / А.Л. Чернявая, Т.В. Кобзарь // Вчені записки Кримського інженерно-педагогічного університету. Випуск 28. Економічні науки. – Сімферополь: НІЦ КІПУ, 2011. – С.49–52.
3. Стасишен, М. Щодо вдосконалення системи діяльності та оподаткування малого підприємства [Текст] / М. Стасишен, С. Шакалов // Економіст. – 2008. – №5. – С.48–50.
4. Білик, М.Д. Фінансові результати діяльності малих підприємств: оцінка та прогнозування [Текст] / М.Д. Білик, Т.О. Білик. – Київ: ТОВ «ПанТот», 2012. – 280 с.
5. Жук, В.І. Щодо ефективності підтримки та перспектив розвитку малого підприємництва у регіонах [Текст] / В.І. Жук, О.А. Баталов. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/903/>.
6. Статистичний щорічник Тернопільської області за 2012 рік. – Тернопіль: Головне управління статистики у Тернопільській області, 2013. – 439 с.
7. Статистичний щорічник Тернопільської області за 2010 рік. – Тернопіль: Головне управління статистики у Тернопільській області, 2011. – 463 с.
8. World Development Report – 2008. – P. 112–125.